

ԷՋԵՐ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԳԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԲԱՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ (յօդուած-
ներու ժողովածու) : Ուրաժալ, լաքակաղմ, էջ 340, Երևան, 1971 :

Հատորը նուիրուած է հանգուցեալ Ահա Գ. Յովհաննիսեանի ծննդ-
եան 80—ամեակին : Վ. Ա. Դիլոյեան յօդուածով մը կու տայ անոր կենսա-
դրականը : Ինքը եւ իրմէ վերջ Ս. Ն. Սարիճեան կը վերլուծեն՝ բարձր գնա-
հատելով՝ անոր գրական փաստակը մինչեւ էջ 60, որմէ վերջ կու գայ հատո-
րին առաջին բաժինը, նուիրուած միջնադարեան Հայաստանի պատմա—բանա-
սիրական հարցերուն :

Շահեկան է Հ. Մ. Բարթիկեանի «Գրիգոր Մաղիսարոսի քաղաքական
կողմնորոշման հարցի շուրջ» յօդուածը, որ ցոյց կը տրուի որ Գրիգոր Մա-
ղիսարոս բիւզանդամոլ չէր, ընդհակառակը՝ ջանաց պայքարիլ բիւզանդական
փառնոյին դէմ, մինչեւ որ յուսահատ՝ տեղի տուաւ, անոնց յանձնելով իր բը-
նափայլ Բջինն ալ :

Ս. Գ. Բարխուդարեան «Սոցիալ—տնտեսական բոլանդակութեան ար-
ձանագրութիւններ եւ դիտողութիւններ» խորագրով կը գրէ «Դիմեկերա հար-
կ», «Շղոչ», «Գեղեղման հարկ», «Հարսնահարկ» եւ «Ձեռնաւոր—ձեռ-
նաւորահարկ» մասին, հիմնուելով հին հայերէն արձանագրութեանց վրայ :

Ա. Շ. Մնացականեան կը ստորագրէ «Միջնադարեան սիրոյ երգերի
նորայայտ անդրանիկ ժողովածուն եւ հայերեններէ հարցը», հիմ անենալով
Մաշտոցի անուան Մատենադարանի թիւ 10208 ընտիր տաղարանը : Մնացա-
կանեան, ըստ իր սովորութեան, մեղի կուտայ շահեկան աշխատութիւն մը՝
որ հետաքրքրութեամբ կը կարդացուի :

Յակոբ Դ. Փափաղեան գիտնական պարսկադէտը կը գրէ «Ռայաթնե-
րի իրաւական պատմութեան հարցը արեւելեան Հայաստանում 16—18րդ դդ.
եւ Շահ Սուլթան Հիւսէյնի հրովարտակը», բնագրական լուսատիպ արտահա-
նութեամբ :

Վ. Ա. Յակոբեան կը պարզէ «Մաշտոցի անուան Մատենադարանի թիւ
1496 ձեռագրի ժամանակի եւ հեղինակի հարցի շուրջ», բախով որ այդ ձե-
ռագրին պարունակութեան («Պատմութիւն Օսմանցոց») հեղինակը նոյնինքն
Իգնատիոս Մուրադա ղ' Օսեհն է, արդէն համբաւելով պատմիչ հեղինակ :

Հատորին երկրորդ մասը կը պարունակէ Հայաստանի նոր պատմու-
թեան պատմա—բանասիրական հարցեր, որոնցմէ առաջինը՝ «Էջմիածնի վա-
նական տնտեսութիւնը 19րդ դարի սկզբին», ստորագրուած Վ. Ա. Դիլոյեա-
նէ, աշխատուած գրութիւն մըն է, շահեկան :

Վ. Զ. Ղազարեան կը ստորագրէ «Արաբեանի եւ Բելինսկու գաղափա-
րական առնչութիւնների հարցի շուրջ» յօդուածը, որուն կը յաջորդէ «Հայ
հին գրականութիւնը Միքայէլ Նալբանդեանի գնահատութեամբ», ստորա-
գրուած Մայիս Ալիպաբեկեանէ : Իսկ ասոր կը յաջորդէ փաստականոր Արամ
Տ. Ղանալեանի «Բելինսկու, Դորբոյլիւրովի, Ձերնիշևսկու եւ Նալբանդեանի
բնագիտական հայեացքների բնդհանրութիւնը» :

Ս. Կ. Դարոնեան կը ստորագրէ «Մ. Նալբանդեանի գրական ստեղծա-
դործութեան մի քանի հարցերի մասին» յօդուածը : Ասոր կը յաջորդէ «Էջեր
արեւելահայ պարբերական մամուլի գրաքննութեան պատմութիւնից», ստո-
րագրուած Մ. Հ. Մխիթարեանէ : Իսկ Ն. Բ. Սարուխանեան կը խօսի «Արեւել-
եան Հայաստանի միացումը Ռուսաստանին 20րդ դարի առաջին քսանամեակի

Հայ պատմահասարակական մտքի զննահամաժողովում, որ ընդունելի կէտերու հետ կան եւ առարկելիներ: Հատորին վերջին յօդուածը նուիրուած է «Նարեհ հանդէս»ին, Հ. Հ. Ֆելքեանէ:

ԵՐԵՒԱՆ ԵՒ ՆՐԱ ՇՐՋԱԿԱՅՔԸ: Գրեց Ստ. Մնացականեան: Տասնեւվեցածալ, քղբակազմ, էջ 200, բազմաթիւ նկարներ, Երեւան, 1971:

Մեծապէս զննահատելի կը զտնեմ ծանօթութեանց նման զիրք մը որ մատչելի է ոչ մասնազէտ Հայաստան այցելող հայրենակարօտ արիւնքահայերու: Թէեւ թուղթը մատուցակ, նկարները՝ ոչ յատկապէս մաքուր, եւ սակայն այս հատորիկը անտարակոյս խոշոր պակաս մը կը լեցնէ բոլոր տեսնող համար՝ որ Հայաստան կ'այցելեն եւ կերթան զխաղաղ մեր դարասրբը ընտիր յաշարձանները՝ ոչ մէկ պատմական ճշգրիտ տեղեկութիւն ունենալով անոնց մասին: Երեւակայեցէք՝ Գառնի, Չուարթնոց կամ Էջմիածին երթալ եւ չդիտնալ թէ ե՞րբ շինուած են, ի՞նչ է նշանակութիւնը, ո՞վ շինած է, եւայլն: Մնացականեան ասկէս կատարած է լաւ կերպով, թէեւ կարելի էր կարգ մը երկրորդական մանրամասնութիւններ զեղջել հատորին մէջէն եւ աւելի պարզեւ պարունակութիւնը:

Իցիւ թէ այս հանրամատչելի պարունակութեամբ հատորը կարելի ըլլար հեշտութեամբ ձեռք բերել: Գինը՝ մօտաւորապէս 40 սէնդ Միացեալ Նահանգներու՝ իրապէս շատ ձեռնտու է եւ մատահօրէն Սփիւռքի ամէն Հայ որ հայրենիք կ'այցելէ պիտի ուզէր օրինակ մը ձեռք բերել:

ՅՕԴՈՒԱԾՆԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ: Գրեց Նուպար Տէր-Միքայէլեան: Ուրածալ, քղբակազմ, էջ 172, Անքիլիսս, 1970:

Հատորը նուիրուած է մաղամեղիկ Եղուարդ Պօյաճեանի, մեկենասութեամբ Պր. Վահրամ Պօյաճեանի: «Առաջարան»ին մէջ հեղինակը կը յայտնէ որ այս հատորին մէջ ներառեալ յօդուածները արգէն հրատարակուած են Հայաստանի եւ Սփիւռքի զանազան պարբերականներուն մէջ:

Շահեկան են Յովհաննէս Երուսաղէմացւոյ մասին իր գրածները, որոնք հատորին 25 էջերը կը զբաւեն: Սակայն ընդարձակագոյն յօդուածն է «Եղիպտահայ գաղութը ԺԱ—ԺԲ դարերում», որ կը զբաւէ էջ 80—124:

Յօդուածներուն մնացեալ մասը այժմէական իւթերով, որոնց մէջ քաղաքական ալ կայ, մանր ծանօթութիւններով յօդուածներ են որոնք զուցէ ամանց համար հետաքրքրական ըլլան:

Տէր-Միքայէլեան պրպտող նկարագիր ունի:

ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆ. ԵՐԿԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ: Խմբագրութեամբ ողբացեալ Պարոյր Սեւակի: Երկիստոր, լաքակազմ, փոքրածալ, Երեւան, Ա. Հատոր 1971, Բ. Հատոր 1972: էջ 368 եւ 564:

Հակառակ ընտիր տպագրական դործ մը չըլլալուն, երբ Երեւան էի 1972 Հոկտեմբերին բացարձակապէս կարելի էր 20,000 տպաքանակով այս

Հրատարակութիւնը ձեռք բերել: Կ'ըսեն թէ Հրատարակ չհանուած արդէն քաղաքներ են հատորները, մանաւանդ Բ. հատորը:

Բնագիրը Հրատարակութեան համար պատրաստած է Ա. Շարուրեան, ինչպէս նաեւ կարելու ծանօթութիւնները: Հրատարակութեան համար պատրաստել կ'երևի թէ խորհրդահայերէնի մերածել է, եւ այդպէս ալ եղած է: Գծուած հաւատարի է որ Հայկական Ակադեմիան նման գրեթէ սրբապղծութեան թույլատու եղած ըլլայ, երբ Հրատարակը սղոյզուած է Գուրեանական հրատարակութիւններով՝ անոր պատճին մէկ ստորակէտն ալ խոխուր խոխուր են սրբապղծ պղաղումով նախանձախնդիր:

ՖԱՆՈՒՍԹ: ՎՈՒՓԿԱՆԿ ԿԷՕԲԷ: ԳԵՐԱՆԵՐԷՄ ԲՆԱԳՐԷՄ ԲԱՐԳՄԱՆԵՅ՝ ԿԱՐԱՊԵՏ Գ. ԻՆԼԻԱՅԵԱՆ: ՓԱՌԱԾԱՅ, ԲԵՐԱԿԱԳՄ, 158 ԷՋ, ԱՆԻՍԻԱՍ, 1970:

Մաքուր տպագրութեամբ հատոր մըն է ասիկա: Որքան որ գերմաներէն չենք գիտեր եւ չենք կրնար թարգմանութեան հարադատութեան մասին արտայայտուիլ, եւ սակայն հոս դործածուած լեզուն ազատ է խրթնութիւններէ, չեղաիւ հասկնալի, եւ հաճելի՝ ընթերցանութեան: Կարապետ Ինլիաչեան թարգմանութիւնը սկսած է 1944 Հոկտեմբերին եւ աւարտած 1946 Յունիս 12ին, որմէ ամիս ու կէս վերջ, 1946ի Փոքտոսոս 2ին, կը մահանայ: Յետ մահու այս Հրատարակութիւնը կը կատարուի մեկնանաութեամբ Գրիգոր Ա. Ղազարեանի աշխիւն՝ Տիկին Աննա Գ. Ղազարեանի: Հատորին սկիզբը Կէօթէի, Ղազարեանի եւ Ինլիաչեանի լուսանկարներէն զատ կայ խնամեալ եւ համառօտ ներածական մը՝ «Նոճան ՎՈՒՓԿԱՆԿ ԿԷՕԲԷ»ի մասին, ինչպէս նաեւ թարգմանիչ Կարապետ Գ. Ինլիաչեանի կենսագրականը: Խնամեալ հայերէնով մը, ընտիր եւ հաճելի ոճով՝ ամբողջ հատորը կարելի է կարդալ գրեթէ մէկ շունչով եւ անձանձրոյթ: Էջ 151ով կը սկսին «Մանօթագրութիւններ»ը, կենսական՝ բացատրելու Կէօթէի դպրանաժառանգ ակնարկութիւնները:

Անտարակոյս ընթերցանութեան համար ընտիր հատոր մըն է այս:

ԼՈՅՍ ՆԻ ՍՏՈՒՆԵՐ: ԱՐՄԱԿ ԱՐԲԵԱՍ. ՄԱՌՈՒԿԵԱՆ: ՈՒՐԱԾԱՅ, ԲԵՐԱԿԱԳՄ, 150 ԷՋ, ՊԷՂՐԱՅ, 1971:

Թեհրանի գերաշնորհ առաջնորդին պարբերական հատորներէն մին է ասիկա: Բացառիկ եկեղեցական մըն է Արտակ Սրբազան, խորունկ նուիրմամբ իր կոչումին, եւ կ'ուզէ լատգոյն Հայ եկեղեցականներու շարքին արժանի ըլլալ, իր հօտին եւ համայն Հայութեան ծառայելով՝ զրական շինի, եւ ծանօթագրական արժէքաւոր գործերով: Արտակ Սրբազան իր այս հատորով ցոյց կու տայ զրական կարողութիւն, խորունկ եւ արնիւ մտածումներով ներկայացնելով ինչ որ յաճախ տափակ տարադով կը ներկայացուի:

Շահեկան այս հատորին մէջ առնուած են նաեւ արդէն այլուր տպուած գրութիւններ, որոնցմէ մասնաւորապէս յիշեցի էջ 102՝ «Կտակիս մէջ կը ներառեմ»:

Արտակ Սրբազան իր այս կարճ ու իրապէս շինիչ գրութիւններուն մէջ կը յայտնուի իրր լաւ գիտող, կարճ ու կարուկ արտայայտուող մը, բն-

տիր նկարագիր մը եւ բարոյական սկզբունքներու տէր դրող մը: Ներկայացուած պատկերները սամրոյջական: Երանդները՝ պարզ ու տպաւորիչ: Հետո՝ աղպային կամ կրօնական մոլեռանդութենէ, սակայն իր գրելը կը շարժի աշունց նուիրումով, զինք իր պարզութեամբ ընթերցողին միայ տպաւորիչ ընկալով:

Սրտանց կը գնահատենք իր այս շինել մաստակը: Մայթենք որ իր «Լոյս եւ Ստուեր»ը տարածուի բոլոր անոնց մէջ՝ որոնք կը ցանկան հոգեպարար զիրք մը կարդալ այս օրերուն՝ երբ լաւն ու գեղեցիկը պակաս են:

ԵՐԿԵՐ: Ա. Հատոր: Գրեց Եղուարդ Պոյանեան: Մեծ ութաձալ, լաթալագով, էջ 334, Պէյրութ, 1972: Մատենաշար Համագրայինի:

Յետ մահու հրատարակութիւն է այս դրական հատորը: Կարճ միպակներու շարք մը եղած է նպատակը: Գրելու կարողութիւն եւ անկէ աւելի՝ գրելու փափաք որոշ կ'երևի զրեթէ ամէն տողի մէջ: Պատկերները խորհուած, շարադրուած են, որով շատ բոն կը կորսնցնեն հարազատ, տաք, անմիջական եւ նոյն ատեն իրական տպաւորութենէ: Ընթերցողը ստիպուած է կանց առնել եւ զիտել, որպէսզի հասկնայ բոտածը. սակայն անմիջական զգացական տրպաւորութիւնը արդէն պողած է, չզացած: Յուզուելու տեղ շուարած, հաշիւով ձեւով գրուածին միայ կը մնայ նայուածքդ, մինչեւ որ քանի մը տող կամ քանի մը էջ մերձը յայնիս եւ մէկդի գնես զիրքը: Չես ըմբռներ թէ ինչո՞ւ համար «Ժխախտի արկղիկ» եղեր է (էջ 150) անփնա ծխախտի «տոփիկ»ը:

Նիւթը առատ է հատորին մէջ, շատ առատ, միայն թէ աղն ու պղպեղը տեղին ըլլար, չափաւոր, համը տոնուած:

ՆՈՐ ԶՈՒՂԱՅԻ ԱՆԳԻՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻԻՆԸ: Հաւաքեց Տիգրան Թ. Արգարեանց: Ութաձալ, քղրակագով, 226 էջ, Թեհրան, 1966:

Ոչ միայն նոր ստացայ այս մեծարժէք հատորը, այլ եւ բոլորովին անճանօթ մնացած էր ինծի: Որքան որ կը յիշեմ ո՛չ մէկ տեղ հանդիպած եմ ո՛չ թէ զրախօսութեան, այլ նոյնիսկ հարեանցի ակնարկութեան: Պր Տիգրան Արգարեանց աղնիս եւ ժրջան անձ մըն էր (իրեն ծանօթացած եմ 1937ին նոր Զուղա ուր գացած էի ձեռագիրներ եւայլն ուսումնասիրելու): Ան մեծ պատրաստակամութեամբ ամէն կերպով օգտակար եղաւ ինծի: Իրապէս հանգուցեալը (մահմանեցաւ 1950ին) անսպառ շտեմարան մըն էր Նոր Զուղայի մասին արժէքաւոր տեղեկութիւններու:

Հատորին առաջին մասը կը պարունակէ Նոր Զուղայի յատուկ բառեր, առածներ եւայլն: Երկրորդ մասը՝ հարսանիք, ծնունդ, սնտոխապաշտութիւն եւայլն, աղպարական արժէքաւոր նիւթեր՝ որոնցմէ սակայն մեզ կը հետաքրքրէ մասնաւորաբար բառարանը: Նոր Զուղայի ճշմ գիւանը կը պարունակէ բազմաթիւ բառեր, որոնք զժուար կարելի պիտի ըլլայ հասկնալ ուսումնասիրելու համար՝ առանց տեղական բառարանի մը: Տիգրան Արգարեանց տոփիկ անշուշտ կրնար ընել, սակայն այդ չէ եղած իր նպատակը:

Յետ մահու այս հրատարակութիւնը արդարեւ ընտիր յուշարձան մըն է անոր համար:

Յ. ՔԻՒՐՏԵԱՆ